

Behovsinventering: Behov av läromedel för studerande med funktionsnedsättning inom SFI

Lisa Iverstam

Innehåll

Bakgrund	3
Målgrupp	3
Studera inom SFI med någon funktionsnedsättning	3
Frågeställning	3
Metod.....	3
Resultat	4
Elevers lärsituation	4
Befintliga läromedel	4
Befintliga läromedels styrkor och svagheter	4
Generell anpassning av befintliga läromedel.....	5
Nytt läromedel	5
Webbaserad materialbank.....	5
Egna kommentarer.....	6
Sammanfattning av intervjuerna.....	7
Intervju med Jessica Rylander och Ann-Sofie Schultz på Iris Hadar, Göteborg	7
Intervju med Karin Åsemyr, ABF Angered	9
Intervju med Helene Westam, Iris Hadar, Göteborg.....	10
Intervju med Tove Hessmark Pehrsson, Iris Hadar, Malmö	11
Intervju med Lea Pirttilahti, Jimmy Söderström, Inga-Lill Carlsson och Agnieszka Abramowicz, Järfälla Lärcentrum, Järfälla	12
Synpunkter från Kati Petters, Helena Karlsson och Suzanne Albihn, Västanviks folkhögskola	14

Bakgrund

Läromedelschefen har beslutat att läromedelsavdelningen under 2011 ska genomföra en behovsinventering för studerande med funktionsnedsättning inom SFI (Svenska för invandrare); behovet av läromedel för studerande inom SFI som har någon form av funktionsnedsättning behöver kartläggas.

Denna inventering svarar upp mot den ena av de två externa inventeringarna av läromedelsbehov som läromedelsavdelningen har i uppdrag att genomföra enligt myndighetens verksamhetsplan.

Syftet med inventeringen är att kartlägga målgruppens lärsituation och behov av läromedel för att uppnå de mål som finns fastställda i de av Skolverket angivna kursplaner.

Målgrupp

Studerande inom SFI med någon funktionsnedsättning.

Frågeställning

Här listas de frågor som man ville ha besvarade i inventeringen:

- Hur ser elevernas lärsituation ut?
- Hur används läromedel i undervisningen med eleverna?
- Vilka läromedel används?
- Vad är styrkorna och svagheter med de läromedel man använder utifrån elevens respektive lärarens perspektiv?
- Behövs det anpassningar av befintliga läromedel? Om, ja, vilka och varför? Vilket behov skulle en sådan anpassning fylla?
- Behövs det andra läromedel? Vilka och varför? Vilka behov skulle de fylla?
- Går det att hitta generella läromedelslösningar? Vilka? Varför och varför inte?
- Gäller detta alla studerande eller specifika?

Metod

Inventeringen har gjorts i form av djupintervjuer med verksamma lärare inom SFI. Lärarna har flera års yrkeserfarenhet av att arbeta med studerande med någon form av funktionsnedsättning.

Resultat

Behovet av anpassade läromedel till målgruppen är stort. På skolor runt om i landet arbetar engagerade lärare med att själva anpassa en stor mängd material så att de ska passa den individuella eleven. Samtidigt som behoven hos eleverna varierar finns det också behov som förenar. Men individer med samma funktionsnedsättning behöver inte nödvändigtvis ha samma behov av läromedel. Graden av funktionshindret spelar givetvis in. Slutsatsen blir att generella läromedelslösningar fungerar till viss del, så länge läraren själv kan anpassa materialet.

Elevers lärsituation

På skolorna är eleverna ofta uppdelade i grupper utifrån deras funktionsnedsättning. Detta innebär att elever med vitt skilda lärsituationer och bakgrunder ingår i samma klass; analfabeter och akademiker studerar i samma grupp.

Befintliga läromedel

Idag används mycket läromedel i undervisningen, men alla lärare anpassar materialet så att det passar den enskilda eleven. Detta tar mycket tid från lärarna. De kopierar, redigerar, förstorar och spelar in läroböckernas texter för att de ska passa den enskilda eleven. Befintliga läromedel kan anpassas men olika grupper och elever kräver olika typer av anpassningar så någon generell lösning är svår att se.

Läromedel som används är:

Min mening (Folkuniversitet)

Framåt A (Natur & Kultur)

Rivstart (Natur & Kultur)

Form i fokus (Folkuniversitetet)

Mål 1 och 2 (Natur & Kultur)

Ny start (Gleerups)

Nya trädet (Lindblå Läs & Skrivutveckling)

Språknyckel C och D (Studentlitteratur).

Svenska för döva (SPSM)

Befintliga läromedels styrkor och svagheter

Eleverna har i regel inte nått nivån att de kan kritiskt granska sina läromedel men lärarnas uppfattning är att läroböckernas texter ofta är för svåra för deras elever. Olika texter fungerar också olika bra, beroende på elevernas funktionsnedsättning, därför är det svårt att peka på enskilda styrkor eller svagheter med ett läromedel. En elev med läs- och skrivsvårigheter kan exempelvis ha stora problem med att

läsa en text i dialogform, medan den texttypen fungerar väl för andra elever.
Korsord, ordflätor och liknande fungerar dock aldrig.

Framåt A uppskattas av samtliga användare för den rikliga mängden webbövningar som även finns att få på usb-minne. Bokens typsnitt och textstorlek är också mycket uppskattade. För övrigt lyfts inget särskilt läromedel fram som mer lämpligt; lärarna plockar olika texter ur olika läromedel beroende på elevernas behov och förutsättningar.

Generell anpassning av befintliga läromedel

Att göra en generell anpassning av befintliga läromedel är svårt eftersom behoven varierar så. Stort behov finns däremot av att få tillgång till läromedelstexter så att varje lärare själv kan anpassa efter behov. Önskvärt vore också att få tillgång till läroböckerna i ett format som fungerar tillsammans med de dataprogram som framförallt synsvaga elever arbetar med.

Böckernas bilder bör ligga separat så att de lätt går att kopiera och förstora för de som önskar.

Nytt läromedel

Samtidigt som behoven hos eleverna varierar finns det också behov som förenar. Läromedel anpassat efter målgruppen bör ha följande innehåll:

- * Enkla texter, med vuxet tilltal och med vuxet, vardagsnära innehåll. Få dialoger. Inga korsord, ordflätor eller liknande.
- * Enkla texter som behandlar grunderna i datakunskap och studieteknik.
- * Enkla blanketter, meddelande från skolan, vårdcentral, kvitton, recept.
- * Text och bild som lätt går att anpassa av läraren själv.
- * Allt material inspelat. Önskvärt om eleven även kan spela in sig själv.
- * En stor mängd övningar på webben.
- * Bokstavsplanscher.
- * Möjlighet att spela in eget tal.
- * Övningar som inbjuder till kommunikation med andra.
- * För döva elever behövs material med enkla, mer formellt hållna texter, utan talspråk.
- * Tänk på att använda ett lättillgängligt typsnitt samt stor grad på texten.

För ytterligare detaljer, se **Sammanfattning av intervjuerna**.

Webbaserad materialbank

Lärarna som arbetar med målgruppen har stor datorvana och de arbetar så gott som dagligen med datorer i sin undervisning. Önskemål finns om ett slags webbaserad bank där lärarna kan hämta det material det behöver i sin undervisning. Det kan röra sig om fiktiva texter, men även anpassade blanketter, kvitton, recept, fullmakter etc. (Se även listan under rubriken **Nytt läromedel**.) En

del material kan vara särskilt anpassat efter behov, annat kan läraren själv anpassa utifrån vad den enskilda eleven behöver.

På webben kan man också skapa en övningsbank med övningar som tränar allt ifrån grammatik till hörförståelse. Övningarna kan fungera dels som självstudier, dels som gruppuppgifter där eleverna behöver kommunicera med sina kurskamrater och övrig omgivning. Webbövningarna bör fungera tillsammans med talsyntes. En inspelningsfunktion vore också önskvärd så att eleverna kan spela in sig själva, lyssna och jämföra med redan inspelat material. Webben kan även innehålla en bildbank, med tolkningar för blinda eller synsvaga elever.

Banken skulle också kunna fungera som ett forum där lärarna kan dela med sig av olika tips men också av material de själva har tagit fram och sådant de själva anpassat. Gloslistor, på olika språk, som eleverna själva skapat kan läggas ut tillsammans med texterna. På så sätt har man förhoppningsvis snart fått fram ordlistor på de mest frekventa modersmålen bland SFI-studerande. På samma sätt kan elever och lärare skapa och lägga ut ordlistor till diverse olika texter där man kan jämföra svenskt skriftspråk med teckenspråk.

På webben bör även länkar till andra, för målgruppen, intressanta hemsidor finnas.

Egna kommentarer

Att skapa tryckta läromedel anpassat efter målgruppen är inte meningsfullt eftersom behoven inom gruppen varierar beroende på utbildningsnivå och graden av funktionsnedsättning; individer med samma funktionsnedsättning har nödvändigtvis inte samma behov av läromedel. Bättre är att lägga upp en materialbank på webben där varje lärare kan hämta det den behöver. På detta sätt kan materialet hela tiden fyllas på, berikas och förändras. Ta vara på det engagemang och den kreativitet som finns bland lärarna. Sätt samman en referensgrupp som får tycka till om innehåll och struktur på webben. Lärarna bör uppmuntras att dela med sig av sina egna material till webben. Som det är nu sitter alla, var för sig, och uppfinner hjulet gång på gång.

Sammanfattning av intervjuerna

Intervju med Jessika Rylander och Ann-Sofie Schultz på Iris Hadar, Göteborg

Jessika Rylander och Ann-Sofie Schultz arbetar med döva invandrare på Iris Hadar i Göteborg. I gruppen om cirka nio deltagare, ingår såväl analfabeter som akademiker. Elevernas lärsituation ser med andra ord mycket olika ut: En del elever har inget språk alls när de kommer till SFI-undervisningen då de inte lärt sig teckenspråk i hemlandet. Andra har ett helt teckenspråk samt skriftspråk på modersmålet. Målet med undervisningen på Iris Hadar är att eleverna ska bli funktionellt tvåspråkiga.

Jessika Rylander och Ann-Sofie Schultz upplever att allt läromedel idag bygger på talspråk. Detta är meningslöst för döva elever som ska lära sig svenskt teckenspråk samt svenskt skriftspråk. Tillrättalagda texter med talspråkliga fraser fungerar inte för den här gruppen som ska använda teckenspråk som sitt första språk.

På Iris Hadar använder man olika texter från olika läromedel och söker framförallt efter texter som är mer formellt hållna, skriftspråkliga i karaktären. Lärarna redigerar alltid bort det talspråkliga innehållet i läromedlet.

Materialet bör vara enkelt för eleverna att förstå på egen hand så att de kan arbeta självständigt. I en heterogen grupp, som den på Iris Hadar, är självstudier viktiga. Ibland används läromedlet *Svenska för döva* men tilltalet uppfattas som alltför barnligt för vuxna. *Framåt A* (Natur & Kultur) används och är uppskattat för sina webbaserade övningar.

Eleverna använder datorn mycket eftersom det finns mycket på webben för döva. Eleverna spelar också in sig själva på film och ser sin egen utveckling. Även teckenspråkstexter spelas in på film.

Önskemål

Målgruppen behöver läromedel som har ett teckenspråkligt perspektiv och ett skriftspråk och som arbetar enligt "ord-bild-metoden". SPSM:s dövläromedel kan användas men behöver anpassas efter kursplanen i SFI.

Läromedel anpassat efter målgruppen behövs. Man är i stort behov av läromedel som utgår från att eleven ska uppnå en funktionell tvåspråkighet: teckenspråk och svenska.

Önskvärt vore ett material med olika svårighetsgrad så att man kan jobba med ett tema i gruppen. Gärna övningar som underlättar kommunikation mellan eleverna.

Möjlighet att jämföra teckenspråk och svenska. Ordlistor där det går att jämföra svenskt skriftspråk med teckenspråk, som har en egen grammatik. Mycket bilder. Inget talspråk i texterna. Mer formella, enklare texter med vuxet tilltal behövs. Gärna digitalt material som lärarna kan ladda ner i sina egna datorer och anpassa själva.

Intervju med Karin Åsemyr, ABF Angered

Karin Åsemyr på ABF i Angered arbetar med elever som har studerat SFI under en tid men som har haft väldigt dålig progression. Elevernas skolbakgrund är dålig, högst ett par år.

Eleverna har förmodligen läs- och skrivsvårigheter men på grund av att de är andraspråksinlärare är det svårt/ogörligt att diagnostisera dyslexi. Inte sällan är det trauman av olika slag som orsakar funktionsnedsättningen. Funktionshindret upptäcks efterhand. (Undantag då kuratorn skickar en elev till gruppen. Men då har eleven misslyckade SFI-studier bakom sig.)

Gruppen arbetar intensivt och länge med mycket enkla texter från olika läromedel. Texter i dialogform är för svårt och fungerar inte alls. Lektionerna är oftast helt lärarledda.

Läromedel som används är *Min mening* (Folkuniversitet) och *Framåt A* (Natur & Kultur)

Önskemål

Om befintliga läromedel ska anpassas kan man lyfta ut svårare moment och övningar. Önskvärt vore att ha flexibla skrivuppgifter på webben som går att anpassa efter elev och behov. Elevgruppen behöver individanpassat material.

Det finns ett stort behov av enklare texter som behandlar vardagsnära och användbara ämnen samt övningar som tränar ljud, vokaler, bokstäver där den språkliga progressionen är tydlig.

Intervju med Helene Westam, Iris Hadar, Göteborg

Helene Westam arbetar med synskadade och blinda elever på Iris Hadar, Göteborg.

Eleverna har varierande skolbakgrund. I gruppen om cirka nio deltagare, ingår såväl analfabeter som akademiker. Somliga har studieteknik, andra ingen alls.

Gruppen arbetar med material ur många olika läromedel. Läraren lägger ner mycket tid på att anpassa materialet efter eleverna. Kopierar exempelvis upp allt i A3-format så att de synskadade ska kunna läsa texterna. Bilderna väljs alltid bort; de är svåra att kopiera upp. Istället letar läraren själv bilder. *Framåt A och B* (Natur & Kultur) är bra eftersom texten är relativt stor. Läraren skannar ofta in texter så att eleverna kan lägga in det i sina datorprogram.

Läromedel som används är bland annat *Framåt*, *Rivstart* (Natur & Kultur), *Form i fokus* (Folkuniversitetet). Eleverna tycker om texter som handlar om yrken och deras hemländer. De lyssnar gärna på Klarspråk i P4.

Önskemål

Generella läromedelslösningar fungerar inte. Ett bra läromedel gör det möjligt för läraren att anpassa själv. Läromedel bör anpassas så att de läggs i vanliga textfiler digitalt. Ta bort korsord, ordflätor och liknande. De är helt omöjliga att lösa för en synsvag elev. (Detta gäller för övrigt för alla med funktionsnedsättning.)

Allt textmaterial bör läsas in. Cd-skivor används mycket. Eleverna arbetar mycket med datorerna och har bra hjälpprogram - man vill ha läromedel som går att använda tillsammans med dessa program. Fler webbaserade övningar efterlyses. Gärna också en lärarhandledning med tips till andra lärare med samma målgrupp.

Ta bort bilderna och lägg dem separat. Bilderna bör helst vara i färg. Gör alltför detaljrika bilder lite renare. Använd stora bilder, som går att kopiera.

Intervju med Tove Hessmark Pehrsson, Iris Hadar, Malmö

Tove Hessmark Pehrsson arbetar med elever med olika funktionsnedsättningar: döv, hörselnedsättning, blinda och synskadade. Eleverna har olika skolbakgrund: från analfabeter till akademiker. Lärarna tycker att det är svårt att stimulera de med högre skolbakgrund. Grupperna har max tio deltagare, fem deltagare per lärare.

Lärarna använder mycket läromedel och köper in i stort sett allt. Därefter väljer man ut det som passar. Mycket av undervisningen sker individuellt beroende på deltagarnas olika funktionsnedsättningar. Hörövningar är exempelvis särskilt viktiga för blinda, men fyller ju ingen funktion hos de döva. Eleverna skriver mycket och man arbetar med portfoliomethodik.

Hörövningar och läromedel på webben uppskattas. Mängdträning behövs och man uppskattar att kunna skriva ut material från webben. Gärna flexibelt, i rena textfiler, så att man lätt kan ändra övningarna efter behov.

Synskadade kan inte arbeta i böckerna och lärarna lägger mycket tid på att skanna in texter från såväl böcker som webb så att elevernas olika stödprogram går att använda. Dialoger är svårt och de arbetar man alltid med tillsammans med en lärare. Däremot är det bra med dialoger som uppmanar till att fråga andra elever.

Till de som har hög skolbakgrund passar *Mål 1* och *2* (Natur & Kultur), Eleverna uppskattar känslan av tv-serie. *Ny start* (Gleerups) passar dem med lägre skolbakgrund. *Framåt A* är bra. Till läromedlet hör kopieringsfria övningar på webben men progressionen är för snabb progression och övningarna för få. Lexin används flitigt. Lärarna har själva skrivit ut allt material och tagit bort orden som står under bilderna.

Önskemål

Att få böckerna i enkla textfiler, helt rena, utan bilder så att man kan använda dem tillsammans med dataprogrammen. Lägg bilderna i en mapp för sig.

Bra om böckerna följer kursplanerna.

Även filmer önskas som visar på olika vardagssituationer och spelar upp dialoger. Film är också bra för döva att träna läppavläsning. Mycket viktigt att läpparna syns tydligt på de om medverkar i filmen. Och att det finns möjlighet att ha filmen textad, i stor stil.

Mer kopieringsbara övningar. Alla texter måste vara inlästa eftersom mycket handlar om att lyssna.

Intervju med Lea Pirttilahti, Jimmy Söderström, Inga-Lill Carlsson och Agnieszka Abramowicz, Järfälla Lärcentrum, Järfälla

På Järfälla lärcentrum finns cirka 45 elever i behov av särskilt stöd. Förmodad dyslexi och språkstörningar ligger ofta bakom behoven. Elevernas skolbakgrund är mycket varierande; i gruppen studerar både akademiker och de med kort skolbakgrund.

På skolan finns även en analfabetiseringsgrupp på 18 elever. Analfabetism är inte att betrakta som ett funktionsnedsättning men analfabeter, samt de som har bytt alfabet, varav många är lågutbildade, är i behov av ett vuxenanpassat material för läs- och skrivinläring.

Man använder sig av *Nya trädet* (Lindblå Läs & Skrivutveckling), *Framåt A*, *Mål 1*, *Språknyckel C* och *D* (Studentlitteratur). I *Framåt A* ingår ett usb-minne med förberedda lektioner. Dialoger fungerar inte men situationer som filmats fungerar desto bättre.

Önskemål

Det är av stor betydelse att allt i en lärobok finns inspelat. Också bra om det finns möjlighet för eleverna att spela in när de läser, och kanske även filma sig själva. Vad som behövs är databaserat övningsmaterial som är morfembaserat. En läslära för vuxna behövs med enkla, lättlästa, ljudenliga texter med vuxet tilltal. Läromedlet kan gärna likna traditionella läromedel för lågstadiet, fast vara vuxenanpassat och också innehålla texter som lämpar sig för diktamen.

Bra med många självinstruerande övningar som passar för självständigt arbete då grupperna ofta är heterogena.

Enkla datorkurser som behandlar grundläggande datakunskaper, mushantering, dataord, Word, mejl och internet.

Enkelt material som lär ut studieteknik behövs. Även enklare blanketter och övningar där eleven får träna på att läsa enkla meddelanden, vardaglig post, recept, medicinburkar etc.

Kopieringsbara bokstavsplanscher i A3 där eleverna kan öva på att skriva bokstäverna.

För de med minnesproblem och de som har svårt att strukturera behövs en enkel och strukturerad lathund för grammatik (gärna parallellt på olika språk) samt en lathund för svenska stavningsregler.

Lexin har ett talande lexikon som är bra, det skulle kunna kompletteras med ett talande fraslexikon med översättning, framför allt för spår 1 (tolkar och lärare som talar elevernas modersmål är en bristvara). Den skulle kunna finnas nätbaserad men skulle även gå att ladda ner som mp3-fil.

Översättningar (ordlistor) av ord som behövs för att undervisa i språk, läsning och skrivning så som de vanligaste grammatikorden, ord som *mening, ord, bokstav, vokal, stycke, disposition, planering, fråga* osv.

Synpunkter från Kati Petters, Helena Karlsson och Suzanne Albihn, Västanviks folkhögskola

Kati Petters, Helena Karlsson och Suzanne Albihn från Västanviks folkhögskola har inte intervjuats personligen. Istället har man inkommit med skriftliga synpunkter.

Västanviks folkhögskola har Sveriges Dövas Riksförbund som huvudman. Målgrupperna är döva, hörselskadade och dövblinda kursdeltagare samt blivande tolkar. Skolan är teckenspråkig miljö, vilket innebär att personal och deltagare använder teckenspråk i kommunikationen på skolan. Man vänder sig till vuxna barndomsdöva från hela landet som vill komplettera sina tidigare studier. Dessutom erbjuder skolan vissa yrkesutbildningar för döva. Här finns också kurser och utbildningar som vänder sig till hörande som anknyter till teckenspråket. På skolan finns det internat med cirka 130 bäddar.

Lärarna samtycker med de önskemål och synpunkter som framförs av Jessika Rylander och Ann-Sofie Schultz på Iris Hadar i Göteborg, men man vill betona att en förutsättning för döva nyanlända att tillägna sig svenska är att de först lär sig svenskt teckenspråk. Därför ingår svenskt teckenspråk som en viktig och stor del i undervisningen och därför benämns också kursen Sfi/Tfi. Skolverket skriver dessutom om vikten av Tfi. Trots detta finns ingen kursplan, inget läromedel och inga nationella prov för Tfi. Detta anser man vara ett problem på skolan.

För Sfi finns en detaljerad kursplan där fem delar ingår: *hörförståelse, läsförståelse, samtal och muntlig interaktion, muntlig produktion* samt *skriftlig färdighet*. I undervisningen av skolans döva elever följer man samma plan som för hörande i två av de fem delarna, nämligen *läsförståelse* och *skriftlig färdighet*. Men de nationella proven bygger på att man gör proven för samtliga fem delar. För att klara provet i *läsförståelse* förutses att man gjort provet i *hörförståelse* och *samtal och muntlig interaktion*. Eftersom döva elever inte kan göra dessa två prov missar de viktiga förkunskaper för att klara läsförståelseprovet.

Lärarna önskar att proven för *hörförståelse* och *samtal och muntlig produktion* bearbetas och anpassas till svenskt teckenspråk, vilket man anser är fullt möjligt. Dessa skulle då utgöra prov i teckenspråk och bli en del i Sfi/Tfi.

Förutom det material som lärarna själva tagit fram och som anpassas efter varje elevs behov och förutsättningar, arbetar man med följande läromedel:

- Framåt A1, A 2, A 3 (Natur & Kultur)
- Framåt B (Natur & Kultur)
- Gammal kärlek rostar aldrig (Studentlitteratur)
- Tala svenska direkt (Folkuniversitetets förlag)

Västanviks folkhögskola har dessutom i egen regi producerat en prototyp för prov i teckenspråk nivå B. Provet baseras på provet nivå B i *hörförståelse och samtal och muntlig interaktion* och har bearbetats, anpassats och översatts till teckenspråk. Produktionen har gjorts av Ning AB i Leksand. Resultatet blev mycket bra. Provet är som sagt en prototyp och används endast på Västanvik.

Önskemål

Lärarna på Västanvik önskar att SPSM verkar för att en kursplan upprättas och nationella prov produceras för Tfi. De anser att man ska utgå ifrån Sfi:s fem aspekter och följa de nationella proven som produceras för Sfi. Västanviks prototyp kan användas som exempel på hur ett nationellt prov kan utformas för Tfi.